

Largimi i shtetasve të huaj me rrugë ajrore

*Pjesë nga raporti i 13-të i Përgjithshëm,
publikuar në vitin 2003*

27. Që nga fillimi i aktiviteteve të saj, KPT-ja ka analizuar kushtet e ndalimit të personave që u është hequr liria në legjislacionin e vendeve të huaja dhe kjo çështje u shqyrtua në një pjesë të Raportit të Përgjithshëm të 7-të të KPT-së (KPT/Inf (97) 10, paragrafët 24 deri 36). KPT-ja parashtroi në atë raport disa rregulla bazë në lidhje me përdorimin e forcës dhe mjeteve të izolimit në kontekstin e procedurave për dëbimin e të ndaluarve të imigracionit.

28. Vizitat e KPT-së që nga ai raport kanë mundësuar që të zgjerohen njohuritë mbi praktikën në lidhje me dëbimin e nënshtetasve të huaj me rrugë ajrore. Gjatë vizitave të bëra, KPT-ja është përqëndruar në procedurat që përfshijnë dërgimin me detyrim me një eskortë¹ dhe në një numër çështjesh të parashtruara për vëmendjen e saj, në veçanti në lidhje me rastet e vdekjes së personave të dëbuar, shkalla e përdorimit të mjeteve të izolimit dhe/ose akuzat për keqtrajtim. KPT-ja nuk e ka kufizuar analizën e saj në procedurën që ndiqet kur personi në fjalë nis me aeroplan ose gjatë fluturimit; ajo gjithashtu ka monitoruar shumë aspekte të tjera si për shembull kushtet e ndalimit para dëbimit, hapat e ndërmarrë për të përgatitur kthimin e të ndaluarve të imigracionit në vendin e destinacionit, masat e marra për të siguruar përzgjedhjen e duhur dhe trainimin e personelit shoqëruës (eskortës), sistemet e brendshme dhe të jashtme për monitorimin e sjelljes së personelit që është përgjegjës për eskortat gjatë dëbimit, masat e marra pas një përpjekjeje të pasuksesshme dëbimi, etj.

29. Me qëllim që të jetë në gjendje të bëjë një studim të detajuar të procedurave dhe mjeteve të përdorura gjatë operacioneve të dëbimit, KPT-ja ka marrë kopje të udhëzimeve dhe direktivave përkatëse. Ajo gjithashtu ka marrë kopje të shumë dokumenteve të tjera (statistika mbi operacionet e dëbimit, urdhërat për përcaktimin e personelit të shoqërimit, raportet e incidenteve, raportet në kontekstin e procedimeve ligjore, certifikatat mjekësore, etj.) dhe ka shqyrtuar pajisjet e përdorura për kufizimin e lëvizjes së të dëbuarit në operacionet e dëbimit. Ajo gjithashtu ka bërë intervista të detajuara në shumë vende me personat përgjegjës të njëjësive përgjegjëse për operacionet e dëbimit dhe me të dëbuar të mundshëm që takohen në vend, disa prej të cilëve janë sjellë mbrapsht për në vendndodhjet e ndalimit pas një përpjekjeje të pasuksesshme për dëbim.

¹ Procedurat e dëbimit tentojnë që të klasifikohen në bazë të një numri faktorësh, si për shembull shkallën në të cilën përdoret forca, llojin e përdorimit të mjeteve të izolimit dhe numrin e personave që shoqërojnë të dëbuarin. Për shembull, një nga shtetet e vizituara së fundmi bënte dallimin midis largimeve në të cilat nuk ofrohej ndonjë rezistencë, largimet me detyrim pa një eskortë dhe largimet me detyrim me eskortë. Në përgjithësi, procedurat më problematike ishin ato që përfshinin përdorimin e kombinuar të forcës, shumë mjete të izolimit dhe një numër të madh të personelit të eskortës deri me mbërritjen e të dëbuarit në vendin e destinacionit përfundimtar.

30. Në vijim të vizitave të bërë, KPT-ja ka hartuar një numër udhëzuesish që ia rekomandon vendeve që janë të interesuara për t'i ndjekur ato. Me qëllim që të nxisë zbatimin e gjerë të këtyre udhëzuesve në të gjitha Shtetet Palë të Konventës, Komiteti ka vendosur që të mbledhë së bashku parimet më të rëndësishme dhe të bëjë komente mbi to si më poshtë.

Sigurisht që si më poshtë vijon duhet të kuptohet duke u bazuar në detyrimin themelor të një Shteti për të mos dërguar një person në një shtet ku ekzistojnë motive të konsiderueshme për të besuar se ai/ajo do të ketë rrezikun që t'i nënshtrohet torturës ose keqtrajtimit.

31. KPT-ja njeh faktin që shpesh do të jetë një detyrë e vështirë dhe stresuese për të zbatuar një urdhër dëbimi në lidhje me një nënshtetas të huaj që përcaktohet për të qëndruar në territorin e një Shteti. Është gjithashtu e qartë në bazë të të gjitha analizave të KPT-së në shumë vende – dhe veçanërisht nga një analizë e një numër dosjesh mbi dëbimet që përmbajnë akuza për keqtrajtme – se operacionet e dëbimit me rrugë ajrore përmbajnë një rrezik të hapur të trajtimit çnjerëzor e poshtërues. Ky rrezik ekziston si gjatë përgatitjeve për dëbimin e një personi edhe gjatë fluturimit në fjalë; ai përfshihet në përdorimin e një sërë mjetesh/metodash individuale të kufizimit të lëvizjes (së personit të dëbuar) dhe është edhe më i madh kur masa/metoda të tilla përdoren në kombinim.

32. Si fillim duhet kujtuar fakti se **është tërësisht e papranueshme për personat që i nënshtrohen një urdhri dëbimi që të dhunohen fizikisht si formë bindëse për t'u nisur me një mjet transporti ose si ndëshkim pasi nuk zbatohet një urdhër i tillë**. KPT-ja mirëpret faktin që ky rregull reflektohet në shumë prej udhëzimeve përkatëse në vendet e vizituara. Për shembull, disa udhëzime që ka analizuar KPT-ja ndalojnë përdorimin e mjeteve të kufizimit të lëvizjes (së personit të dëbuar) për të ndëshkuar të huajin për rezistencë ose që mund të shkaktojë dhimbje të panevojshme.

33. Është e qartë se një nga çështjet kyçe që lindin kur kryhet një operacion dëbimi është përdorimi i forcës dhe mjeteve të kufizimit të lëvizjes (së personit të dëbuar) nga personeli i eskortës. KPT-ja njeh faktin se një personel i tillë me raste detyrohet të përdorë forcë dhe mjetet e kufizimit të lëvizjes me qëllim që të kryejë në mënyrë efektive dëbimin; gjithsesi, **forca dhe mjetet e dëbimit të përdorura nuk duhet të përdoren më shumë se është e nevojshme**. KPT-ja mirëpret faktin se në disa vende përdorimi i forcës dhe i mjeteve të kufizimit të lëvizjes gjatë procedurave të dëbimit analizohen në detaje në bazë të parimeve të ligjshmërisë, proporcionalitetit dhe përshtatshmërisë.

34. Çështja e përdorimit të forcës dhe mjeteve të kufizimit të lëvizjes (së personit të dëbuar) lind nga momenti kur i ndaluar në fjalë nxirret nga qelia e burgut në të cilin mbahej në pritje të dëbimit (qoftë kur qelia është e vendosur në ambientet e aeroportit, në vendet e ndalimit, në burg apo rajon policie). Teknikat e përdorura nga personeli i eskortës për të penguar lëvizjen e personit tek i cili mjetet e izolimit fizik – si për shembull pranga çeliku ose rripa plastikë – vihen në përdorim, meritojnë vëmendje të veçantë. Në shumicën e rasteve, i ndaluar do të jetë në zotërim të plotë të aftësive të tij/saj fizike dhe është në gjendje që t'i rezistojë prangosjes me dhunë. Në rastet kur haset rezistencë, personeli i eskortës zakonisht e ndalon personin duke e shtrirë plotësisht në tokë me kokë poshtë me qëllim që t'i vërë prangat. Mbajtja e një të ndaluar në një pozicion të tillë, në veçanti kur personeli i eskortës peshon mbi pjesë të ndryshme të trupit të tij (presion në kraharor, vënë gjunjët në kurriz të tij, i pengojnë qafën) kur personi në fjalë reagon dhe rrezikon asfiksi të vendndodhjes².

² Shih në veçanti, "Asfiksia e Vendndodhjes – Vdekja e Menjëhershme", Departamenti i Drejtësisë i Shteteve të Bashkuara, qershor 1995, dhe procedimet e Konferencës "Mjete më të Sigurta për Kufizim të lëvizjes (së personit të dëbuar)" mbajtur në Londër në prill 2002 me mbështetjen e Autoritetit për paraqitjen e Ankesave të Policisë së Mbretërisë së Bashkuar (cf. www.pca.gov.uk)

Ekziston një rrezik i ngjashëm kur një i dëbuar, pasi ulet në aeroplan, bën rezistencë dhe personeli i eskortës duke ushtruar forcë e detyron atë të përkulet përpara me kokën midis gjunjëve, duke ushtruar presion në kafazin e kraharorit. Në disa vende përdorimi i forcës për të bërë që personi të përkulet dyfish në këtë mënyrë në vendin e pasagjerit, si rregull është i ndaluar dhe kjo metodë e ndalimit lejohet vetëm nëse është tërësisht e nevojshme me qëllim që të kryhet një operacion specifik, i shkurtër e i autorizuar si për shembull vënia ose heqja e prangave dhe, vetëm për një kohëzgjatje që është e rreptësisht e nevojshme për këtë qëllim.

KPT-ja e ka bërë të qartë se përdorimi i forcës dhe/ose i mjeteve të kufizimit të lëvizjes (së personit të dëbuar) që mund të shkaktojë asfiksi të vendndodhjes duhet të shmangen kurdo që është e mundur dhe se çdo përdorim i tillë në rrethana përjashtuese duhet t'i nënshtrohet udhëzimeve të hartura për të reduktuar në minimum rreziqet që mund t'i shkaktohen shëndetit të personit në fjalë.

35. KPT-ja ka vërejtur me interes direktivat në fuqi në disa vende sipas të cilave mjetet e izolimit duhet të hiqen gjatë fluturimit (sapo të ketë përfunduar ngritja e avionit). Nëse me raste mjetet e kufizimit të lëvizjes (së personit të dëbuar) duhet të përdoren për shkak se i dëbuarit vazhdon të reagojë në mënyrë agresive, personeli i eskortës udhëzohet që të mbulojë gjymtyrët e të huajit me një batanije (si për shembull ai që zakonisht i jepet pasagjerëve) me qëllim që të mos shihen nga pasagjerët e tjerë mjetet e kufizimit të lëvizjes (së personit të dëbuar).

Nga ana tjetër udhëzime të tilla si ato të ndjekura deri kohët e fundit në një nga vendet e vizituara në lidhje me operacionet më problematike të dëbimit ndërsa personat e përfshirë ishin detyruar të vinin peceta higjenike duke u ndaluar të shkonin në tualet gjatë të gjithë fluturimit për shkak të rrezikshmërisë së tyre të pretenduar mund të rezultojnë vetëm në një situatë poshtëruese.

36. Gjithashtu, në vijim të shmangies së rrezikut të asfiksionit të vendndodhjes që referohet më sipër, KPT-ja ka rekomanduar në mënyrë të përhershme **një ndalim absolut mbi përdorimin e mjeteve që kanë të ngjarë të pengojnë rrugët e frymëmarrjes (hundë dhe/ose gojë) si pjesërisht ose në tërësi.** Incidentet e rënda që kanë ndodhur në vende të ndryshme gjatë dhjetë viteve të fundit në procedurat e dëbimit kanë hedhur dritë mbi riskun e konsiderueshëm që haset për jetën e personave që i nënshtrohen përdorimit të këtyre metodave (mbyllja e gojës me letër ngjitëse, vënia e një jastëku apo dorashke të madhe në fytyrë, vënia e personit me fytyrë nga koka e karrikes dhe ushtrimi i presionit mbi fytyrën e tij, etj). KPT-ja i tërhoqi vëmendje Shteteve Palë të Konventës mbi rreziqet e metodave të këtij lloji që nga viti 1997 në Raportin e 7-të të Përgjithshëm. Ajo vërejtë se kjo praktikë tashmë ndalohet hapur në shumë Shtete Palë dhe **fton Shtetet që nuk e kanë bërë ende një gjë të tillë që të fusin dispozita detyruese në këtë kuadër pa vonesa të mëtejshme.**

37. Është thelbësore që në rast të një emergjence në fluturim ndërsa avioni është në ajër, shpëtimi i personit që po dëbohet nuk ndalohet. Si pasojë, **duhet të bëhet e mundur që të hiqet menjëherë çfarëdolloj mjeti që i kufizon atij lirinë e lëvizjes deri në një urdhër tjetër nga ekuipazhi.**

Duhet të mbahet përgjegjësi për rrezikun e shëndetit në lidhje me të ashtu-quajturën “sindroma e economy-class” në rastin e personave që izoloohen në karriket e tyre për periudha të gjata³.

³ Shih në veçanti “Frekuenca dhe parandalimi i simptomës së trombozës së thellë në fluturime të gjata: një gjykim i hasur rrallë”, John Scurr et al, The Lancet, Vol. 357, 12 maj 2001.

38. KPT-ja kishte dy çështje shqetësuese për tu diskutuar pas vizitave në disa vende; vënia e maskave nga ana e personelit të eskortës dhe përdorimi nga ata i gazrave çaftësues ose irritues për të nxjerrë të ndaluarit e imigracionit nga qelitë e tyre me qëllim që t'i transferojnë për në avion.

Sipas opinionit të KPT-së, **masat e sigurisë asnjëherë nuk mund të shërbejnë për të justifikuar që personeli i eskortës të veshë maska gjatë operacioneve të dëbimit.** Kjo praktikë është shumë e padëshërueshme pasi mund të bëjë të vështirë sigurimin se kush është përgjegjës në rast të akuzave për keqtrajtim.

KPT-ja ka gjithashtu rezerva të mëdha në lidhje me përdorimin e gazeve bllokuese ose irrituese për të vënë nën kontroll të ndaluarit e pabindur me qëllim që ti nxjerrin ata nga qelitë e burgimit e ti transferojnë për në avion. Përdorimi i gazeve të tilla në hapësira shumë të kufizuara si për shembull në qeli përbën rrezik për shëndetin e të ndaluarit dhe të personelit të përfshirë në këtë proces. Personeli duhet të jetë i trainuar për teknikat e tjera të kontrollit (për shembull teknikat e kontrollit manual ose përdorimi i strehëve) për të bllokuar një të ndaluar të pabindur.

39. Gjatë operacioneve të dëbimit kanë ndodhur incidente të tilla që kanë hedhur dritë mbi **rëndësinë e lejimit të të ndaluarve immigrant që ti nënshtrohen kontrollit mjekësor përpara se të vihet në zbatim vendimi për dëbimin e tyre.** Kjo masë është veçanërisht e nevojshme kur vihet re përdorimi i forcës dhe/ose masave të veçanta tek këta të ndaluar.

Po kështu, **të gjithë personat që i janë nënshtrohet një operacioni të pasuksesshëm dëbimi duhet ti nënshtrohen një kontrolli mjekësor sapo të kthehen në vendin e ndalimit të tyre** (qoftë në rajon policie, burg apo vend ndalimi të krijuar pokaçërisht për të huajt). Në këtë mënyrë do të jetë e mundur që të verifikohet gjendja shëndetësore e personit në fjalë dhe, nëse është e nevojshme, të bëhet një raport për të vlerësuar shkallën e dëmeve të shkaktuara. Një masë e tillë do të mund të mbrojë gjithashtu edhe personelin shoqërues kundrejt akuzave të pabazuara.

40. Gjatë vizitave të shumta të kryera nga KPT-ja ajo ka dëgjuar për raste të tilla akuzash ku të ndaluarve u ishte injektuar një ilaç me efekt qetësues apo sedativ me qëllim që të sigurohet që dëbimi i tyre të kryhet pa vështirësi. Nga ana tjetër, ajo ka vërejtur edhe në disa vende se udhëzimet ndalohin përdorimin e qetësuesve ose ilaçeve të tjera për të vënë nën kontroll të ndaluarin pa dëshirën e personit në fjalë. **KPT-ja gjykon se administrimi i barnave tek personat që i nënshtrohen urdhrat të dëbimit duhet të kryhet gjithmonë në bazë të një vendimi mjekësor të marrë në bazë të çdo çështjeje specifike.** Përveç në rrethana të qarta e e të përcaktura rreptësisht si përjashtuese, mjekimi i tillë duhet të bëhet me konsensusin e personit në fjalë.

41. **Operacionet ku përfshihet dëbimi i të ndaluarve të imigracionit duhet të paraprihen nga marrrja e masave për të ndihmuar personat në fjalë që të organizojnë kthimin e tyre, veçanërisht në familje, punë apo gjendjes së tyre psikologjike.** Është thelbësore që të ndaluarit e imigracionit të njoftohen mjaftueshëm e shumë më parë mbi dëbimin e tyre të mundshëm në mënyrë që ata të mund të fillojnë të përshtaten me situatën psikologjikisht dhe të jenë në gjendje të njoftojnë personat që ata kanë nevojë që të jenë në dijeni për këtë e që të tërheqin mjetet e tyre personale. KPT-ja ka vëzhguar se një kërcënim i përhershëm që mbetet në mendjen e të ndaluarve të imigracionit për dëbimin e tyre, të cilë nuk kanë marrë informacion paraprak mbi datën e dëbimit mund të krijojë një situatë ankthi që mund të rëndohet gjatë operacionit të dëbimit e që shpesh ndodh të shndërrohet në një situatë të dhunshme e shqetësuese. Në këtë kuadër, KPT-ja ka vërejtur se në disa nga vendet e vizitura kishte edhe një shërbim psiko-social që i bashkohej njërive përgjegjëse për dëbimin të pajisur me psikologë dhe punonjës socialë që janë përgjegjës në veçanti për përgatitjen e të ndaluarve të imigracionit për dëbimin e tyre (nëpërmjet dialogut të përhershëm, kontakteve me familjet e tyre në vendet e destinacionit, etj.). Nuk është e nevojshme të thuhet se **KPT-ja mirëpret këto iniciativa dhe fton ato Shtete që nuk i kanë ende shërbime të tilla që t'i krijojnë.**

42. Menaxhimi i duhur i operacioneve të dëbimit varet në një shkallë të gjerë nga cilësia e personelit të caktuar për të kryer këtë detyrë. Është e qartë se, **personeli shoqërues duhet të përzgjidhet me kujdesin më të madh dhe të ketë përfutur trainime specifike me qëllim reduktimin e rrezikut të keqtrajtimit deri në minimum.** Kjo nuk vihej në diskutim në Shtetet Palë të vizitura nga KPT-ja. Megjithatë në disa vende ishin organizuar trainime specifike (metoda dhe mjete për izolimin e të ndaluarit, menaxhimi i stresit dhe konfliktit, etj.). Gjithashtu, disa strategji menaxhimi kanë pasur një efekt përfitues: caktimi i detyrave të personelit shoqërues tek personat që kishin ardhur vullnetarisht, i kombinuar me një rotacion të detyrueshëm (me qëllim që të shmanget sindroma profesionale e mbilodhjes dhe rreziqet në lidhje me punën rutinë si dhe të sigurohet që personeli në fjalë të mbajë një distancë të caktuar emocionale nga aktivitetet operative në të cilat përfshihet) si dhe dhënia në bazë të kërkesave e mbështetjes së specializuar psikologjike për vetë personelin.

43. **Rëndësia e krijimit të sistemeve të monitorimit si të brendshme ashtu edhe të jashtme në një fushë të tillë delikate si operacionet e dëbimit me rrugë ajrore nuk mund të mos theksohen.** KPT-ja ka vërejtur se në shumë shtete disa sisteme specifike monitorimi fatkeqësisht janë krijuar vetëm pas ndeshjes me incidente veçanërisht të rënda si për shembull vdekja e të dëbuarve.

44. **Operacionet e dëbimit duhet të dokumentohen me shumë kujdes.** Krijimi i një sistemi të qartë dosjesh dhe regjistrimi i dëbimeve që duhen mbajtur për të gjitha operacionet e kryera nga njësitë e përfshira është një kërkesë themelore. Informacioni mbi përpjekjet për dështim të operacionit duhet të tërheqë një vëmendje të veçantë dhe, në veçanti, arsyet e dorëheqjes nga një operacion dëbimi (një vendim i marrë nga grupi shoqërues mbi urdhërat menaxheriale, refuzimi nga ana e kapitenit të avionit, rezistenca e dhunshme nga ana e të dëbuarve, kërkesa për azil, etj.) duhet të regjistrohen në mënyrë sistematike. Informacioni i regjistruar duhet të mbulojë çdo incident dhe çdo lloj përdorimi të mjeteve të kufizimit (prangat; pranga dore, pranga për gjunjët; përdorimi i teknikave të vetëmbrojtjes; sjellja e të dëbuarit në avion; etj.).

Mjete të tjera si ato audiovizuale mund të përdoren gjithashtu dhe të vihen në zbatim në disa nga vendet e vizituara, në veçanti për dëbimet që pritet që të jenë problematike. Gjithashtu, kamerat e kontrollit mund të instalohen në vende të ndryshme (në korridore që çojnë në qelitë e burgut, rruga që ndiqet nga eskorta dhe i ndaluarit për në mjetin që do të përdoret për ti transferuar deri tek avioni, etj.).

45. **Është gjithashtu përfituese nëse në çdo operacion dëbimi ku vështirësitë janë të parashikueshme të monitorohet nga një menaxher i njësisë kompetente që të jetë në gjendje të ndërpresë operacionin kurdo të jetë e nevojshme.** Në disa nga vendet e vizituara KPT-ja ka konstatuar se ka pasur kontrole në vendet e ndalimit të të ndaluarve, si në përgatitjet për dëbim, ashtu edhe gjatë nisjes së tyre nga anëtarë të organeve mbikqyrëse të policisë së brendshme. Për më tepër, në një numër të kufizuar por të pranueshëm rastesh, anëtarët e organeve mbikqyrëse kanë hipur fshehtëzi në avion dhe kanë monitoruar të dëbuarin në fjalë deri në mbërritjen e tij në destinacion. KPT-ja nuk mund të bëjë më shumë sesa ti mirëpresë këto iniciativa që janë shumë të rralla aktualisht në Evropë.

Më tej, **KPT-ja dëshiron që të vërë theksin në rolin që duhet të luajnë autoritetet e jashtme mbikqyrëse (duke përfshirë edhe ato gjyqësore), qoftë kombëtare apo ndërkombëtare në parandalimin e keqtrajtimit gjatë operacioneve të dëbimit.** Këto autoritete duhet të kontrollojnë me kujdes të gjitha zhvillimet në këtë kuadër duke i kushtuar vëmendje të veçantë përdorimit të forcës dhe mjeteve të kufizimit dhe mbrojtjes së të drejtave themelore të personave që dëbohen me rrugë ajrore.